

**LAKU RELIGI LAN WASIYAT NABI SAJRONE NASKAH “PARAS NABI TERUS SEDANE”
(TintinganFilologi)**

Rerik Dyah Ayu

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya
rerikayu@mhs.unesa.ac.id

Dr. Surana, S.S.,M.Hum

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Sastra mujudake gegambaraning urip manungsa ing bebrayan agung. Lumantar sastra, panulis bisa nulis sawijine karya sastra kanggo medharake apa kang dirasakake lan kepriye pamikire. Apa kang dadi rasa pangrasane lan pamikire mau bakal kawujud sawijine karya sastra, banjur diwaca karo masyarakat. Salah sawijine wujud karya sastra yaiku naskah. Naskah yen diwawas saka ilmu filologi ngemot sakabehing piguna tumrap uripe manungsa ing bebrayan agung. Salah sawijine naskah kasebut yaiku *Serat Paras Nabi Terus Sedane* kang didadekaku objek panliten kang narik kawigaten kanggo diteliti. Naskah iki dipilih kanthi objek panliten amarga isine ngamot laku religi lan wasiyat nabi.

Underane panliten yaiku (1) Kepriye wujud lan isi Naskah *SPNTS*? (2) Kepriye suntingan naskah *SPNTS*? (3) Kepriye Laku Religi lan Wasiyat Nabi kang kinandhut sajrone naskah *SPNTS*?, sesambungan klawan underaning panliten mau, panliten iki diajab bisa nyumbangake kawruh mligine ing babagan kauripan. Panliten iki nduweni ancas kang mujudake 1)Ngandharake Deskripsi Naskah *SPNTS*. 2)Ngandharake suntingan naskah *SPNTS*. 3) Ngandharake Laku Religi lan Wasiyat Nabi kang kinandhut sajrone naskah *SPNTS*.

Panliten iki kalebu panliten kualitatif kanthi nggunakake metode deskriptif analitik. sajrone kritik teks, metode kang digunakake yaiku metode naskah tunggal. Teknik pangumpulan dhata nggunakake kartu dhata lan cathetan. Asiling panliten iki ngandharake deskripsi naskah, suntingan teks, sasmita lan wewateking tembang lan laku religi lan wasiyat nabi naskah *SPNTS*. Suntingan teks sajrone panliten filologi minangka pumjering panliten lan wigati.

Sajrone naskah *SPNTS* diperang dadi loro. Sepisan ngenani laku religi, kaping pindho ngenani wasiyat. Laku religi isih diperang maneh dadi loro yaiku pinaringan wahyu lan paedah wahyu. ngenani wasiyat yaiku diperang dadi loro yaiku tresna asih marang sasama lan kuwajiban umat marang Gustine.

Pepenget: naskah, dekripsi, suntingan teks, laku religi lan wasiyat nabi

PURWAKA

Ing bab 1 yaiku purwaka iki bakal diandharake ngenani lelandhesan panliten, underane panliten, tujuwane panliten lan jlentrehane tembung. Sakabehane iku mau diayahi supaya bisa mangerteni isine panliten iki.

1.1LelandhesanPanliten

Sastra gegambarane urip manungsa ing bebrayan agung. Sastra uga menahi kawruh kang jembar banget tumrap masyarakat Nuswantara mligine masyarakat Jawa. Lumantar sastra, panulis bisa nulis sawijine karya sastra kanggo medharake apa kang dirasakake lan kepriye pamikire. Apa kang dadi rasa pangrasane lan pamikire

mau bakal maujud sawijine karya sastra banjur diwaca klawan masyarakat. Karya sastra uga minangka wujud saka komunikasi antarane karya, pangripta lan pamaos (Ratna, 2004: 297). Antarane panulis, karya sastra lan masyarakat iku nduweni sesambungan lan ora kena dipisahake.

Manungsa nduweni daya pikir kang saya suwe saya ngrembaka. Bab iki sing bisa nuwuhake panemu-panemu anyar ing jagading karya sastra,, mligine kasusastran Jawa. Ing kasusastran Jawa, akeh anggitan kang medharake ngenani kadadeyan urip kang ana ing bebrayan. Suwarni (2013:1) ngandharake yen pangrembakane sastra Jawa diperang dadi telung *periode*, yaiku sastra Jawa kuna, sastra Jawa pertengahan, lan

sastra Jawa anyar. Pamawas liya ngandharake yen karya sastra diperang dadi papat, yaiku sastra Jawa kuna, sastra Jawa pertengahan, sastra Jawa anyar lan sastra Jawa mutakhir (Pigeaud, 1960 sajrone Purnomo 2007:79). Adhedhasar rong pamawas kasebut, kang dianggep luwih trep yaiku periode sastra miturut Pigeaud kang ngandharake periode sastra ana papat amarga laras karo pangrembakane jaman. Dideleng saka wujud, kaya kang wus diandharake mau ana naskah kang awujud gancaran lan tembang (Djamaris, 2002:5).

Naskah ngamot piwulangan kang becik amarga naskah minangka reriptane para pujangga kang tulisane ngandhut nile-Laku Religi, nile filosofi sajrone urip, ramalan, crita, piwulangan utawa kawruh. Salah sawijine naskah kang ngandhut nile-Laku Religi yaiku Naskah *Serat Paras Nabi Terus Sedane* utawa diarani naskah *SPNTS*. Isi naskah kasebut ngenani nile-Laku Religi Nabi kang becik tumrap manungsa. Naskah *SPNTS* kalebu salah sawijine naskah pesisiran kang awujud macapat, nggunakake basa Jawa anyar kang gampang diwaca dening para pamaos, nanging tulisan naskah kasebut rada ewuh anggone maca amarga kahanane naskah. Gegambaran sajrone crita nggunakake basa Jawa rinengga. Basa kang jarang digunakake ing saben dinane ndadekake naskah *SPNTS* ora gampang dijlentrehake. Isi kang kinandhut ing serat iki ngenani moral-moral kang becik kang diduweni Nabi uga tuladha kang becik marang panguripane manungsa utamane kanggo umat Islam. Pamawas kasebut ngemot kepriye kauripane Nabi lan tuladha-tuladha, piwulangan kang becik kang diwedharake marang umate.

Ancase panliten tumrap naskah *SPNTS* yaiku nduweni piguna ing jaman kang wis tuwa iki, amarga manungsa ing jaman kang sarwa *modern* iki tumindake akeh kang ora manut marang aturan. Supaya tumindake manungsa ora ngluwihi wates, manungsa mbutuhake piwulangan tumrap uripe. Supaya luwih nggampangake pamaca anggone mangerteni isining naskah, mula bakal dionceki kanthi luwih cetha lan diperang dadi bab-bab. Adhedhasar saka andharan ing ndhuwur, mula panliten iki nduweni irah-irahan yaiku laku religi sajrone Naskah *SPNTS*.

Underane Panliten

Adhedhasar landhesane panliten ing ndhuwur, prakara kang bakal diandharake ing panliten iki yaiku :

- 1) Kepriye Deskripsi naskah *SPNTS*?
- 2) Kepriye suntingan naskah *SPNTS*?
- 3) Kepriye Laku Religi lan Wasiyat Nabi kang kinandhut sajrone naskah *SPNTS*?

Ancasing Panliten

Adhedhasar underane panliten kang ana ing ndhuwur, ancas panliten kang kepengin diwujudake dening panulis, yaiku :

- 1) Ngandharake Deskripsi Naskah *SPNTS*.
- 2) Ngandharake suntingan naskah *SPNTS*.
- 3) Ngandharake Laku Religi lan Wasiyat Nabi kang kinandhut sajrone naskah *SPNTS*.

Paedahe Panliten

Panliten mesthi nduweni paedah kang bisa diantuk saka bidhang kang diteliti. Paedah-paedah kasebut bisa ndadekake kita luwih ngerti ngenani dhata kang diteliti. Mula sawise kaleksanan panliten dikarepake bisa menehi paedah. Paedah sajrone panliten kanthi objek naskah *SPNTS* :

- 1) Menehi kawruh ngenani kahanan, isi, seluk beluk, lan basa sajrone naskah *SPNTS*, saengga bisa nambahi kawruh ngenani karya sastra.
- 2) Naskah *SPNTS* iki bisa digunakake bahan referens idening panliti liya.
- 3) Panliten naskah *SPNTS* iki nduweni paedah yaiku nambah seserepan supaya panliti lan pamaca bisa milih piwulang kang pantes dicakake kanggo mulang anak-anake.

Laku religi sajrone naskah *SPNTS* tumrap kabecikan, bisa digunakake bahan ajar ngenani budi pakerti tumrap wong tuwa marang anak-anake.

Wewatesane Tembung

Sajrone panliten iki nggunakake tetembungan kang nduweni gegayutan klawan andharan kang bakal dijlentrehake. Tetembungan iki nduweni teges kang beda siji mbaka siji. Tetembungan kasebut bakal kaandharake ing ngisor iki :

Naskah : Sakabehing seratan tangan tinggalane wong tuwa jaman kawuri kang kaserat ing kertas, lontar, kulit, kayu, lan rotan (Djamaris, 2006:3)

Filologi : Kawruh kang nduweni sesambungan klawan naskah kuna. Sajrone naskah kuna menehi pawarta utawa nduweni isi babagan kang sesambungan klawan teks, mula piwulangan filologi, saliyané nelaah aspek *pernaskahan* uga ngupaya kanggo mbahas teks-teks kuna kang kasimpen sajrone naskah kuna. (S. Bambang Purnomo 2013: 1)

Laku : obah maju nganggo napakake sikil, tumindak, obah maju, ora mandheg, lelungan, kawajiban nindakake ayahan kraton (Kamus Pepak Basa Jawa 2001)

- Religi : Tembung *relegare* nduweni pangerten dhasar “pangati-ati”, lan njejegake *norma-norma* utawa aturan kanthi ketat. Tegese yen religi kasebut yaiku sawijine *keyakinan*, nile-nile lan norma-norma urip kang kudu digondheli lan dijaga kanthi kebak pamawas, supaya ora nganti nyimpang lan uwal. Tembung dhasar *relegare* yaiku ngiket, kang dimaksud yaiku ngiket dhiri marang kakuatan gaib kang suci (Muhaimin, 2005: 34)
- Wasiyat :Wasiyat saka tembung *washaya* tegese wong nduweni wasiat kang sesambungane karo bandha donya nalika urip klawan sawise mati, (Taqiuddin, 2005:31)

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Ing bab II bakal diandharake babagan teori utawa konsep-konsep kang gegayutan karo undering panliten. Panliten naskah kanthi irah-irahan “*Laku Religi SPNTS*” (Tintingan Filologi) tintingan kapustakan iki kanggo lelandhesan andharan-andharan kang bakal dijlentrehake sajrone naskah *SPNTS*. Sakabehane panemu-panemu kang diandharake kudu laras karo teori-teori kang *relevan*. Ngenani tintingan kapustakan kang bakal digunakake bakal kaandharake ing ngisor iki.

Konsep Filologi

Saka saperangan kapustakan tetembungan “filologi”, asale saka tembung latin *filos* ‘tresna’ lan *logos* ‘tembung’. Dadi filologi kanthi caraharfiah tegese tresna marang tembung. Negesake yen kagiyatan para panliti sajrone nliti filologi njunjung dhuwur banget tumrap *aspek-aspek* sawijine tembung. Tembung kang dimaksud yaiku tembung kang dimanfaatake sajrone pangriptan teks (-sastra), seratan bisa arupa naskah, utawa *ekspresi literer* ‘*sastrawi*’ lumantar basa kang diandharake kanthi cara lisan (Purnomo, 2013:11).

Konsep Naskah lan Teks

Miturut Kamidjan (2009:3) naskah yaiku sawijine produk kang arupa tulisan tangan. Saben naskah kang ana ing nuswantara mesthi nduweni jeneng-jeneng dhewe lan ana golongan utawa jinis-jinise. Teks yaiku isi naskah kang ngandhut ide-ide lan amanat (Subandiyah 2007:57). Luwih jeru Subandiyah ngandharake, yen teks minangka wujud fisik mula teks minangka isine.

Konsep Deskripsi Isi Naskah

Deskripsi naskah ngandharake gegambarane naskah kang dadi objek panliten. Saliyane gegambarane naskah uga kahanane naskah kasebut. Bab-bab kang diandharake sajrone deskripsi naskah antarane: (1) panggone nyimpen

naskah, (2) Nomer kudu ditulis kanthi cetha (yen ana), (3) Panulis (disalin utawa dicetak), (4) Bahan naskah, (5) Ukuran naskah lan cacah kaca, (6) cacah larik saben kaca, (7) jinis tulisan, (8) Kahanane tulisan, (9) kahanan umum naskah, umur, lan liya-liyane kang gegayutan karo kahanan fisik naskah (Purnomo, 2007:33-34).

Konsep Transliterasi Naskah

Transliterasi yaiku ngganti utawa mindhah aksara saka tembung siji menyang tembung liyane. *Transkripsi* tegese mindhah teks saka *ejaan* siji menyang *ejaan* liyane (Djamaris, 2002:19). Cundhuk klawan kang diandharake dening Djamaris, Purnomo (2007:35-36) uga ngandharake yen transliterasi bisa ditegesi mindhah utawa ngganti jinis aksara menyang aksara liya. Tujuwan transliterasi naskah yaiku nepungake teks-teks kang sumimpen sajrone naskah kang ora bisa ditepungi maneh dening masyarakat modern.

Sawijining *transliterasi* nduweni wewenang nganggo tandha tartamtu ing *edisi ilmiah* kang dilakoni. Kanthi menehi katrangan kang cetha ngenani tandha kang ana. Mula supaya sing maca ora salah tafsir, katrangan kang nyertani kudu gamblang lan jangkep, minangka pertanggung jawaban anane tandha-tandha kang tuwuh sajrone naskah.

Konsep Suntingan Teks

Suntingan teks yaiku nyunting utawa ngedit teks. Suntingan naskah yaiku perangan ilmu filologi kang digunakake kanggo nyepakake naskah kang dianggep bisa makili kanggo edisi ilmiah teks (purnomo, 2007:20). Salah sijine tujuwan suntingan teks yaiku supaya teks bisa kanthi gampang dimangerteni dening pamaca kang luwih jembar. Mula, susunan naskah kudu gampang diwaca lan dipahami.

Konsep Aparat Kritik

Kritik asale saka basa Yunani krites kang tegese hakim, *krien* tegese ngakimi, *kriterior* tegese dhasar kang digunakake ing sawijine proses ngakimi. Kritik teks menehi *evaluasi* marang teks, nliti lan manggonake teks menyang panggone kang trep (Baried, 1994:61). Miturut purnomo (2007: 10) kritik teks yaiku menehi upaya kang ditindakake kanggo dandani, nglurusake urarepresentasi maneh naskah lan teks kanthi tujuwan kanggo nemokake teks kang *representative* utawa bisa dipercaya.

Konsep Struktur Puisi

Struktur puisi yaiku sakabehane unsur-unsur kang nduweni sesambungan siji klawan liyane (siswantoro: 2010:13). Puisi utawa geguritan yaiku wujud kasusastran kang nggunakke basa minangka kaendahan. *Makna* sajrone puisi bisa ditintangi kanthi cara nganalisis *makna*

saben unsur-unsur kasebut minangka sistem struktur. Mula, struktur puisi yaiku gabungan unsur-unsur kang nduweni sesambungan siji lan liyane kang ana sajroning puisi. Puisi kang dignakake ing panliten yaiku puisi jawa.

Konsep Laku Religi

Laku yaiku obah maju nganggo napakake sikil, tumindak, obah maju, ora mandheg, lelungan, kawajiban nindakake ayahan kraton, cara, patrape anggane nindakake, patrap polah tingkah, sesirik, tapabrata. (Kamus Pepak Basa Jawa, 2001: 489). Sajrone Kamus unggah-ungguh basa jawa (2009: 251) laku yaiku tindak, tumindak mawi suku, tumindak majeng

Religi, saka tembung *religie* (basa Belanda), utawa *religion* (basa Inggris), mlebu ing *perbendaharaan* basa Indonesia digawa marang pawongan Barat (Belanda lan Inggris) kang njajah Indonesia lan Nusantara uga nggawa uga nyebarake agama *Kristen* lan *Katholik*. Tembung religi utawa religion iuku dhewe saka basa Latin, kang sale saka tembung *relegere* utawa *relegare*. Tembung *relegare* nduweni pangerten dhasar “pangati-ati”, lan njejegake *norma-norma* utawa aturan kanthi ketat.

Konsep Wasiat

Wasiat yaiku sawijine pranyatan kapenginan kang nggawe wasiyat marang wong-wong kang nduweni hak nampa wasiyat kasebut. Wasiat saka tembung *washaya* tegese wong nduweni wasiat kang sesambungane karo bandha donya nalika urip klawan sawise mati. Miturut Ali (2007: 140) tegese wasiat yaiku nyerahake hak bandha tartamtu saka pawongan marang wongliya kanthi cara suka lila kang bakal dileksanani yen pawongan kang nduweni bandha donya kasebut wis tilar donya. Imam Abu Hanifah sajrone Ramulyo (2003: 132), ndefinisikake yen wasiyat minangka pawewahan hak kanthi cara suka lila kang dileksanakake sawise kang nduweni warisan kasebut tilar donya.

Konsep Hermeneutik

Hermeneutika tegese *tafsir*. Ilmu sastra uga nduweni gegayutan marang *hermenutik* minangkatafsir sastra (Endraswara, 2013:42). Dene Ratna (2004:45) ngandharake *hermenutik* kanthi etimologis asale saka basa Yunani *hermeneuein* kang ateges nafsirake. Kanthi *caramitologis*, *hermenutika* nduweni gegayutan klawan Hermes. Hermes yaiku salah sawijine Dewa Yunani kang ngirim pesen *ilahi* marang manungsa.

Fungsi utama sajrone tintingan hermeneutika minangka tintingan kanggo mahami ajaran agama, mula tintingan hermeneutika dianggep tintingan kang paling trep anggane mahami kasusastran kang isine ngenani agama (Ratna, 2004:45). Bab iki nduweni gegayutan karo isi kang kinandhut sajrone naskah PNTS ngenani ajaran-

ajaran kang ana gegayutane karo agama. Agama lan sastra nduweni dhasar kang padha yaiku basa, basa lisan utawa tulis. Mula agama lan sastra prelu *ditafsirake*. Cundhuk klawan apa kang diandharake dening Teeuw (1984:123), *hermenutik* yaiku ilmu kang napsirake kasusastran lan apa kang diandharake sajrone basa. Miturut Raharjo (2008: 31) hermenutika, minangka sawijining metodhe *penafsiran*, ora amung ndeleng teks nanging babagan kang ora bisa ditinggalake yaiku upaya kanggo mangerteni kandhutan makna *literal*.

Konsep Analisis

Konsep analisis kang digunakake ing panliten iki yaiku tintingan filologi. Tintingan filologi kang digunakake sajrone panliten iki nggunakake andharan saka Barried (1994), Djamaris (2002), lan Purnomo (2007). Objek kang digunakake sajrone panliten iki arupa naskah kang diripta tangan mula diprelakake tintingan kang cundhuk karo objek panliten yaiku nggunakake tintingan filologi.

METODHE PANLITEN

Metode panliten yaiku tata cara kang dipilih dening panliti kanthi nimbangake wujud, isi, lan sifat minangka subjek kajian (Endraswara, 2013:8). Metode asale saka tembung *methods*. Linggane tembung *methods* yaiku *meta* lan *hodos*. *Meta* ateges metode kanthi jembar kang bisa ditegesi cara-cara utawa *strategi* kanggo nindakake panliten adhedhasar trap-trapan kang *sistematis* kanggo ngandharake salah sawijine bab kang ditliti (Ratna, 2004:34).

Ancangan Panliten

Panliten iki ngenani naskah PNTS iki kalebu ing panliten *kualitatif*. Sugiyono (2013:1) ngandharake, metodhe panliten kualitatif yaiku metodhe panliten kang digunakake ing panliten *ilmiah*, sajrone nganalisis dhata nduweni sipat *induktif* lan asiling panliten luwih nengenake *makna*. Metode *kualitatif* digunakake amrih bisa ngolah dhata kanthi trep.

Sumber Dhata lan Dhata

Data mujudake sawenehing bahan kang bakal ditliti. Data kang bakal ditliti ing panliten iki yaiku arupa sakabehane tembung-tembung lan ukara sajrone naskah PNTS. Sumber dhata utama sajrone panliten *kualitatif* yaiku tembung-tembung lan tumindak, luwih yaiku dhata tambahan kayata dokumen lsp (Moleong, 2011:157). Sumber dhata ing panliten iki yaiku naskah PNTS kang katulis awujud tembang.

Instrumen Panliten

Sawijine panliten tansah merlokake instrumen minangka piranti kanggo ngumpulake dhata. Instrumen yaiku sarana kang digunakake nalika nliti kanthi nggunakake sawijine metodhe. Ing panliten *kualitatif*, kang dadi instrumen utawa sarana pangumpulan data yaiku panliti dhewe (Sugiyono, 2013:59). Ing panliten iki, kang bakal nindakake lan ninthingi panliten yaiku panliti dhewe. Cundhuk klawan apa kang diandharake dening Moleong (2010:168), panliten iki kalebu panliten *kualitatif*.

Tata Cara Pangumpulan Dhata

Miturut Djamaris (2002: 10-11) metode kang digunkake sajrone panliten filologi ana saperangan proses panliten. Kang kapisan pangumpulan dhata kang arupa inventarisasi naskah. Dhata panliten filologi kang arupa naskah-naskah. Pangumpulan dhata dilakokake kanthi cara (1) *metode studi pustaka*, yaiku *catalogus* naskah kang ana ing saperangan *perpustakaan universitas* lan museum. Ing sisihe *catalogus*, sumber dhata liyane yaiku buku utawa daptar naskah kang ana ing perpustakaan, museum, *instansi* liyane kang merhatekake naskah. Metodhe pangumpulan dhata kang kapindho yaiku metodhe *studi lapangan (field reseach)*. Naskah ora amung disimpen ing perpustakaan utawa museum, nanging uga ana ing saperangan masyarakat. Ana golongan pawongan kang nganggep naskah minangka barang kang aji, barang pusakasaingga naskah kasebut dikeramatake.

Tata Cara Pangolahing Dhata

Teknik pangolah dhata sajroning panliten naskah *PNTS* nggunakake metode naskah tunggal. Amarga naskah iki minangka naskah pribadi. Anggone nintingi dhata nggunakake teknik tintingan deskriptif analitik kanthi prinsip filologi modern. Dene kanggo nganalisis pokok-pokok pitutur tumrap manungsa kanthi cara tafsiran saengga nggunakake teori hermeneutika. Teknik kang bakal digunakake panliten yaiku:

1) Maca lan ngoreksi naskah

Sabanjure nggambarake kahanan naskah, bab kang dilakoni yaiku maca naskah. Maca ing kene ora maca kang salumrahe. Maca naskah *PNTS* dibutuhake sipat kritis lan *kreatif* kanggo ngerteni isi teks naskah kang diwaca.

2) Ndeskripsikake Naskah

Deskripsi naskah kang kudu diamot sajrone deskripsi naskah yaiku : panggonane nyimpen naskah, nomer (yen ana) ditulis lengkap, pangripta, bahan naskah, ukuran naskah, cacah kaca, cacah gatra saben kaca

naskah, jinis tulisan, kahanan tulisan, kahanan naskah, umure naskah lsp (Purnomo, 2013:40). Metode kang digunakake sajrone deskripsi naskah yaiku nggunakake metode deskripsi.

3) Nyunting Naskah

Suntingan teks iki yaiku nggawe cathetan-cathetan ngenani tembung-tembung kang dianggep kurang pener. Saka cathetan kasebut ditulis sawise utawa nalika transliterasi kanthi wujud aparat kritik utawa cathetan. Lelandhesan kang digunakake sajrone aparat kritik yaiku Kamus Basa Jawa (Pepak Basa Jawa lan Bausastra Jawa) minangka kawruh ngenani struktur basa kang bener. Dene kanggo mbenerake struktur puisi nggunakake lelandhesan yaiku miturut metrum tembang macapat kang diandharake dening Padmosoekatja (1953).

4) Ngolah Data Kanggo Naskah SPNTS

Tembung-tembung lan ukara kang ngandhut laku religi kang dadi pangolahing dhata ing panliten iki. Sakabehe isi naskah *PNTS* kang awujud tembang macapat iki nduweni guna tumrap uriping manungsa supaya laras siji lan liyane.

5) Dudutan

Anggone menahi dudutan yaiku nggunakake basa kang gampang dimangerteni dening pamaca. Saengga bisa dipahami lan dicakake sajroneng panguripane pamaca.

Tata Cara Nulis Asiling Panliten

Tata cara anggone ngandharake panliten iki kanthi cara merang panliten dadi prang-pirang bab lan sub bab. Tata cara nulis asiling panliten iki dilakoni kanthi runtut wiwit bab 1-bab 5 supaya nuduhake kanggo nyuguhake asile nintingi dhata kang awujud laporan ilmiah utawa skripsi.

ANDHARAN ASILING PANLITEN

Bab iki bakal njlentrehake ngenani deskripsi naskah lan suntingan teks Naskah *SPNTS*. Isi bab IV iki uga bisa diarani asil panintinge dhata utawa andharan. Kahanan obyek panliten iki yaiku naskah *SPNTS* lan asiling suntingan teks bakal diandharake kanthi cetha ing andharan ngisor iki.

Deskripsi Isi Naskah

Deskripsi isi naskah nduweni ancas kanggo ngandharake kahanane naskah supaya kang maca bisa ngerteni isine naskah uga ngerteni kahanan naskah kang digunakake kanggo obyek panliten iki. Bab-bab sajrone deskripsi naskah antarane, irah-irahan naskah, panulis lan wektu panulisan naskah, bahan naskah, ukuran naskah

lan cacah kaca, jinis tulisan, lan liya-liyane kang gegayutan karo kahanan fisik naskah.

1. Irah-Irahan Naskah

Irah-irahan naskah biasane manggon ana ing bageyan ngarep kang diarani manggala. Utawa ing mburi kang diarani kolofon. Naskah kanthi irah-irahan *SPNTS* iki bisa ditemtokake saka irah-irahan kang kaserat dening pangripta, amargi ing samak ngarep wis cetha yen irah-irahane “serat paras nabi terus sedane”, Ukara kasebut minangka irah-irahan naskah kang ditulis ana ing samak naskah.

2. Panulisan Lan Wektu Panulisane

Sajroning naskah *SPNTS* iki, wektu panulisan ditulis ing kaca kapisan sawise samak. Kanthi cetha kapannulise nanging ora ditulis sapa pangriptane. Pethikan sajroning naskah *SPNTS*, yaiku:

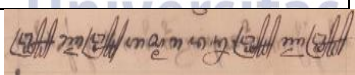
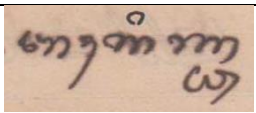
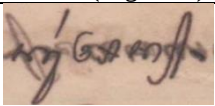
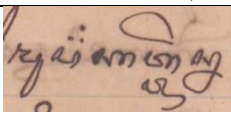
“punika serat paras nabi. Bilih kangge panuwun kedah sadalu ping 7 maos, sampun sare. Insa Allah katrima napa khajate. Yen katrimah sarating Rasul. Kaserat ing Beji ta 21/5-31. jumuwah kliwon, sura.”

Pethikan ing dhuwur ngandharake wektu naskah *SPNTS* iki mulai kahimpun. Ing naskah *SPNTS* iki wis cetha kapan lan ing ngendi naskah kasebut kaserat. Kaloro cariyos kasebut kaserat nalika jumuwah kliwon sasine sura ing tanggal 21 mei taun 1931.

3. Aksara Naskah

Jinis aksara kang dadi objek panliten iki yaiku aksara jawa klawan jinis tulisan ngetumbar lan basa jawa rinengga. Bentuk naskah *SPNTS* iki arupa tembang. Bisa dideleng saka judhul tembang kanthi cacah telong tembang yaiku Sinom, Asmaradana, lan Dhandanggula.

Tabel 4.1 Jinis Aksara

No.	Jinis aksara	Tuladha
1	Aksara jawa	 (asmaradana)
2	Aksara murdha	 (bagindha)
3	Aksara swara	 (kuran)
4	Aksara rekan	

		(mufangat)
5	Pratan-dha	

4. Bahan Naskah

Bahan naskah *SPNTS* yaiku daluwang. Senadyan ta ditulis nganggo daluwang tulisane bisa lurus kanthi racak. Bahan naskah kang arupa daluwang iki ing bageyan ngarep utawa samak utama luwih kandel tinimbang daluwang kanggo nulis naskah. Daluwang kang digunakake iki uga wis dipangan mangsa, utawa ana sing rusak. Dene piranti kang digunakake panulis sajrone nulis serat iki nggunakake mangsi warna ireng.

5. Ukuran Naskah

Andharan ngenani ukuran naskah kalebu cacah bakal diandharake ing ngisor iki:

Tabel 4.2 Ukuran Naskah

Cacah kaca	Naskah iki kasusun 50 kaca. Ing wiwitan (kaca 1 nganti kaca 4) lan kaca pungkasan (kaca 45-50) naskah <i>SPNTS</i> awujud tembang.
Ukuran naskah	Dawane : ± 21 cm
	Ambane : ± 16 cm
	Kandel naskah : 0,5 cm
Cacah larik saben kaca	Saben kaca rata-rata cacah 12 larik
Cacah aksara saben larik	Saben larik rata-rata cacah 12 nganti 20 aksara

6. Wujud naskah

Wujud objek panliten kanthi naskah *SPNTS* yaiku arupa tembang macapat. Tembang macapat kang ana sajrone naskah *SPNTS* cacah ana telu yaiku sinom, asmaradana, dhandanggula. Katelu tembang kasebut dadi objek panliten kang awujud tembang utawa serat *SPNTS*. Wujude tembang uga menahi pamawas kanggone kang maca yen naskah iku uga bisa dadi wujud tembang.

7. Kahanan naskah

Kahanan serat lengkap resik sarta sampule isih ana. Kanthi dhasar kahanan serat, tahun ngriptane saingga umur *relative* naskah wis suwe trepe ing taun 1931. umur. Umur naskah bisa dideleng ing sampul ngarep

(manggala).ing kertas naskah ana saperangan kang bolong-bolong ing tulisane saingga ora kena diwaca. Bentuk tulisan rata apik banget nanging ana uga saperangan kang kudu dijlimeti. Ing kaca wiwitan (kaca 1 nganti kaca 4) lang pungkasan (kaca 45-50) tulisan naskah angel banget diwaca amarga tulisane tembus nganti kaca samburine, iki disebabake umur naskah wis suwe. Naskah iki kasususun 50 kaca saka 25 lembar wolak walik, kertas kang digunakake yaiku dluwang, tinta gawe nulis nganggo warna ireng, sampule warna coklat ing pinggire warna klawu.

8. Basane Naskah lan Basa kang Mangribawani Naskah

Sajrone naskah mau teks kang butama ditulis nggunakake basa jawa nanging kadhang kala ana tembung arabe senadyan panulisane nganggo logat jawa. Supaya bisa luwih cetha ngenani katrangan tembung-tembung kasebut, bakal kaandharake.

a. Tembung Jawa

Basa jawa minangka basa kang utaa kanggo medharake isi sawijine naskah. Basa jawa kang digunakake ing naskah *SPNTS* kayata basa kang biyasane digunakake ing sabendinane. Basa kasebut bisa diwujudake kanthi anane tembung lan ukara. Tuladhane tembung-tembung sajrone naskah *SPNTS* kang nggunakake basa jawa kaya pethikan ing ngisor iki:

Punika caritanira/ Nabi duta ‘kang’ sinilir/ Duk kalanira aparas/ Ana wong sawiji prapta/ <Atakèn> ing sirèki/ Dhateng Abu Bakar wau/ Tuwan kadi punapa/ Bab kala <andika> Nabi/ Wertanana duk kalanira <aparasi> (kaca 1)

Ing pethikan ing ndhuwur kawawas yen basa jawa sajrone naskah *SPNTS* iki mujudake basa kang utama. Yen tembung-tembung liyane mujudake tetembungak kang dadi panyengkuyungeanggone pangripta ngripta naskah *SPNTS*.

b. Tembung Arab

Tembung Arab mlebu ing naskah iki jalaran critane momot Nabi Muhammad yaiku junjungan umat Islam asalae saka Arab. Tuladhane tembung-tembung Arab kaya ing pethikan ing ngisor iki:

Kalanira maca *Kuran*/ Mangké prapta jabarail/ Ambekta *ayat* punika/ Mangkéné unine rèki/ Ngandikaning Hyang Widi/ Pinasthi <andika> *Rasul*/ Nabi aris <angandika>/ Atanya ing Jabarail/ Mangko matur Jabarail ing Muhammad// (kaca 2).

Pethikan ing ndhuwur ditemokake tembung Arab kaya mangkene: kuran, ayat, rasul. Tembung-tembung kasebut kalebu tembung Arab, amarga tembung kasebut kacampuran logat jawa kang kudune Qur’an dadi kuran, kudune Rosul dadi Rasul. Padatane pawongan jawa luwih ngetrepake logate tanpa ngowahi tegese.

9. Isine Naskah

Ing babagan carita kapisan yaiku kanthi irah-irahan “*Paras Nabi*” (kang ateges nabi cukur) kacarita nabi kasowanan kalawan malaikat Jibril lan menehi pituduh saka Allah supaya nabi nyukur rambute ing tanggal sangalas wulan ramadan lan nutup sirah nggunkake godhong katsuba kang asale saka surga. Yen irah-irahan kapindho yaiku “*Sedane Nabi*” nyritakake yen Nabi Muhammad ing kahanan sakit kasowanan malaikat Izrail kang ngaku minangka pawongan Arab kang nuduhake ram but gimbal, awake gedhe dhuwur lan swarane medeni banget paribasan kaya sumber bledheg. Banjur Izrail menehi pilihan marang nabi Muhammad yenta nabi kepengin ora bali marang Allah arep dituruti kaya parentah Allah, nanging nabi tetep kepengin bali marang Allah lan ndonga supaya kabeh umate gelem nyebarake syariat Islam. Nabi uga menehi pesen marang garwane Aisyah supaya njaga lan mulang putrane, marang anake Fatimah uga menehi pesen supaya tresna marang garwane lan marang Kusan Kusen supaya bakti marang wong tuwane sakloron.

Suntingan Teks

Suntingan Teks yaiku pakaryan nyunting utawa ngedit. Suntingan teks kang diandharake minangka transliterasi saka naskah *SPNTS*. Sajrone suntingan teks ana saperangan tata cara kang kudu dilakoni kayata : lelandhesaning suntingan, asiling suntingan teks, lan komentar.

1. Lelandhesaning Suntingan Teks

Lelandhesaning suntingan teks adhedhasar tembung-tembung kang ana sajrone bausastra Jawa lan Kamus Pepak Basa Jawa. Saliyane iku uga ngadharake perangan dhasar tembung lan tandha kang digunakake ing suntingan teks naskah *SPNTS*, antarane:

- a. Aksara murdhya digunakake kanggo nulis jeneng lan tembung-tembung kang nggunakake aksara *kapital*.
- b. Tandha-tandha kang digunakake ing suntingan teks yaiku :
 - a) / tandha kasebut mertandhakake sagatra.
 - b) // minangka tandha sapada sajroning tembang.
 - c) [...] digunakake kanggo tembung ing basa Arab.
 - d) {...} digunakake kanggo tembung kang ditambahi kanggo ngepasake guru gatrane.

- e) (...) digunakake kanggo tembung kang dikurangi kanggo ngepasake gurugatrane.
- f. <...> digunakake kanggo tembung kang ana jangkepe ing kaca sateruse.

Tandha garis ngisor (.....) digunakake kanggo tembung kang bakal diwenehi komentar.

1. Asil Suntingan Teks

Pupuh kang disunting yaiku pupuh Sinom ing kaca 1-11, pupuh Asmaradana ing kaca 11-18 lan pupuh dhandhanggula ing kaca 19-48. pupuh iki dadi suntingan amarga sajroning pupuh iki panliti akeh nemokake bab-bab kang narik kawigaten panliti kayata: panggunane kang kurang trep, lan tembung-tembung jaman biyen ora laras karo panulisan ing jaman saiki.

2. Aparat Kritik

Naskah *SPNTS* iki durung tamtu naskah kang sepisan ditulis dening pangripta. Naskah *SPNTS* bisa uga mujudake sawenenhing naskah turunan saka naskah asline, saengga nalika pangripta naskah *SPNTS* nurun ana panyimpangan kang dumadi. Aparat kritik dhewe nduweni ancas kanggo mangerteni wujud panyimpangan sajroning teks. Mula diperlokake kanggo ndandani, nglurusake, lan *representasi* naskah lan teks. Sakabehe andharan kang *argumentatif* arupa pamawas ngenani saperangan *varian* kang tuwuh lan kang kapilih kanggo terbitan ilmiah, bisa diwujudake sajroning aparat kritik (Purnomo, 2013: 61).

3. Komentar

Komentar mujudake sakabehane andharan kang *argumentatif* saka saperangan *varian* kang tuwuh lan endi kang dipilih sajroning terbitan teks, kanthi cara dipisah sawise perangan *terjemahan teks* lan aparat kritik. Komentar iki nduweni sipat kang *fungsional*, amarga nduweni *fungsi* kang wigati sajroning *edisi teks* (Purnomo, 2013:61). komentar ing panliten kanthi *obyek* naskah *SPNTS* iki ora kabeh tembung lan ukara diwenehi komentar, amarga komentar kang diwenehi amung adhedhasar saka tembung tartamtu kang narik kawigatene panliti, ora trep panulisane ing kamus, lan tembung kang salah panulisane.

4. Laku Religi lan Wasiyat Naskah *SPNTS*

Sajrone bab iki uga bakal diandharake ngenani asiling panliten, yaiku (1) wujud lan isine naskah *SPNTS* (2) laku religi sajroning naskah *SPNTS* (3) Sedane Nabi sajroning naskah *SPNTS*. Sedane nabi sajroning naskah *SPNTS* bakal diperang dadi : (1) piweling Nabi marang garwa, putra, sakabat, lan umat islam (2) kalilane marang kauripan kang wis dilakoni.

SPNTS kaperang dadi 2 pethikan rong reriptan yaiku: (1) reriptan Paras Nabi kaperang saka rong pupuh yaiku sinom lan asmaradana kang nyariosake pituduh kang disampekake malaikat jibril marang nabi sadurunge budhal perang, (2) reriptan Sedane amung sapupuh yaiku dandhanggula kang ngemu wejangan-wejangan nabi kanggo garwa, putra, sakabat, uga umate sadurunge tilar donya.

a. Laku Religi

Laku religi ing kene yaiku ngenani lelakon kang wis dilakoni nabi Muhammad. Naskah *Serat Paras Nabi lan Sedane* isine ngenani lelaku kang wis ditempuh nabi supaya umat Islam bisa merdeka lan didohake marang *kamusyrikan*. Laku religi sajroning naskah *SPNTS* iki minangka cariyos nabi kang maras utawa nyukur rambute minangka wahyu. Nabi kang disebut lan diangkat minangka Rosululloh dadi kapercayane umate supaya bisa mbimbing lan ngajarake kawruh ngenani agama Islam. Sajrone laku religi iki bakal kajlentrehake nalika nabi (1) pinaringan wahyu, lan (2) paedah wahyu.

1) Pinaringan Wahyu

Pawongan kang bisa oleh wangsit utawa wahyu iku kalebu wong kang sekti. Wahyu yaiku pituduh saka Gusti kang disampekake marang wong kang pinilih. Miturut kapercayan agama Islam wong kang bisa nampa anane wahyu yaiku diarani Nabi utawa Rosul. Ana malaikat kang dadi utusane Gusti minangka nurunke wahyu marang wong kang pinilih yaiku malaikat Jibril. Malaikat Jibril iki asring anggane nurunke wahyu marang para nabi, salah sijine yaiku nabi Muhammad. Amarga Malaikat Jibril para nabi bisa nampa wahyu kanthi cetha lan nglaksanakake wahyu kasebut tanpa anane kekurangan, kaya pethikan:

/Kalanira maca Kuran/ /Mangké prapta jabarail/
/Ambekta ayat punika/ /Mangkéné unine rèki/
/Ngandikaning Hyang Widi/ /Pinasthi <andika>
Rasul/ /Nabi aris <angandika>/ /Atanya ing Jabarail/
/Mangko matur Jabarail ing Muhammad// (kaca 2 sinom: 4)

Saka pethikan ing ndhuwur ngadharake yen malaikat Jibril bakal teka minangka utusane Gusti lan bakal maringake wahyu. Wahyu kang diparingake minangka lelakon kang bakal dilakoni marang nabi sadurunge budhal perah mungsuh raja lahad. Malaikat Jibril ngandharake kaya kang diutus Gusti. Jibril minangka Malaikat kang jejibahane nurunke wahyu. Malaikat Jibril rawuh nalika Nabi Muhammad maosal-*Qur'an*. Jibril rawuh kanthi nggawa ayat unine miturut kaya kang diandharake Gusti.

Nabi Muhammad minangka kekasihe Gusti bakale nduweni jejibahan kang awrat uga kudu bisa wicaksana sajroning nglakoni jejibaha. Mangka iku Gusti ngutus malaikat Jibril supaya bisa nyampekake pituduh marang

nabi. Kanthi wahyu-wahyu kang tumurun nabi bisa nglaksanani jejibahan. Sajrone nurunke wahyu malaikat Jibril mesthi mangerteni pituduh kang bakal diandharake marang kang nrima wahyu kasebut, kaya pethikan:

/Allah Taala ngandika/ /Nenggih dhateng Jabarail/
/Lah mangkat ta dipun nanggal/ /Manjing
<Ngasuwarga> Adi/ /Sangra ngambila (glis)/
/Patrané wekas puniku/ /Iya weksa kastuba/
/Ambilen patrané siji/ /Karyaké kopyahé kekasih
ing wang// (kaca 5-6 sinom : 11)

Saka pethikan ing ndhuwur, Gusti matur marang Jibril supaya enggal manjing suwarga adi kanthi prelune mundhut godhong kastuba kanggone kaperluane nabi. Godhong kastuba kang dipundhut amung salembar kanggone bisa dadi gantine kopyahe nabi Muhammad. Jibril mundhut godhong sing apik lan ora ana kang madhani ing donya lan amung ana ing swarga, amarga kang nganggo yaiku umat kang kinasih Gusti. Wahyu-wahyu kang tumurun iku ora amung asal anggone nurunake, amarga wahyu iku kalebu pituduh kang bakal kadaden lan menahi pangayoman marang pawongan kang bakal nampa tumurune wahyu. Ing antarane salah sawijine wahyu-wahyu kang diandharake malaikat Jibril marang nabi kalebu wektu ngleksanani kapan lan kepriye, kaya pethikan:

/Tatkala Nabi <pidaras>/ /Ing Malékat Jabarail/
/Inggal kaping sangalas/ /Kang wulan ramelan
singgih/ /Ari Isnèn maringi/ /Samono sakabatipun/
/Apan samya <tumingal>/ /Tatkala paras 'Jeng'
Nabi/ /Sadyané pan samya gawok <tumingal>//
(kaca 7-8 sinom: 15)

Saka pethikan ing ndhuwur nuduhake kapan wektu ngleksanani wahyu kang tumurun. Wahyu paras nabi kasebut dileksanani ing wulan ramelan, apa iku wulan ramelan? Wulan ramelan yaiku sasi kasanga utawa sasi pasa. Kang dimaksud ramelan ing kene ora kudu wulan kasanga nangi yen arep nyukur utawa maras rambut kudu pasa luwih dhisik. Amarga wahyu kasebut kanggo kapentingan perang, ora bakal nuntut yen kudu ngenteni wulan pasa luwih dhisik. Ing teks kasebut uga dijlentrehake dina kanggo nyukur rambut yaiku dina isnen utawa dina senin, uga kang nyukur rikmane nabi yaiku Jibril dudu sakabat utawa sanak sedulure. Akeh sakabate kang nggumun amarga wahyu kang tumurun yaiku parentah cukur rambut. Ora kaya biasane jibril nurunake wahyu kang kaya mangkono. Nanging nabi uga ora selak marang parentahe Gusti.

2) Paedah Wahyu

Kaya kang wus diandharake wahyu yaiku pituduh saka Gusti. Gusti mesthi nduweni dhasar amarga maringi wahyu marang wong kang trep. Wahyu ora amung dadi kepentingan nabi dhewe, nanging nduweni piguna marang umate. Wahyu uga minangka pengaruh kang gedhe lan penting kanggone nabi. Pengaruh saka wahyu kang ditampa nabi gedhe banget kanggone manungsa

utawa umat Islam ing ndonya iki, uga pengaruhe bisa ngeterne umat islam nganti akhirat. Sajrone naskah SPNTS wahyu kang ditampa marang nabi yaiku parasnabi, rikmane nabi bisa dadi paedah kanggo wong liya, kaya pethikan:

/Allah tangala angandika/ /(Mring) sakehé widadari/
/Padha mangkata dèn nanggal/ /Ya mari kekasih
mami/ /Sakèhe widadari/ /Padha <mupuwa>
rambut/ /Padha karyané njimat/ /Wèni (nèng)
kekasih mami/ /Talèkena padha (nèng) lèngen ira//
(kaca 9 sinom: 18)

Saka pethikan ing ndhuwur wahyu kang ditampa nabi menahi piguna marang liyane. Gusti ngendika marang widadari supaya budhal njupuki rikmane nabi kang wis dipotong supaya bisa didadekake jimat uta wa barang kang migunani kanggo widadari dhewe. Rambut kang wis bisa dijupuk supaya diatlekakae ing lengene. Rambut kang dijupuk iku minangka ana gunane, kaya pethikan:

/Supadha sira sadaya/ /'Ngong' luputena ing becik/
/Ing sakèhé dosan ira/ /Utawa ingkang nyimpèni/
/Dhateng carita puniki/ /Kekasih insun ing cukur/
/Saking énggon satunggal/ /Prapta ing nganggon
sawiji/ /Mongsa dunya (tumekekèng) dosa ngakirat//
(kaca 9-10 sinom: 19)

Saka pethikan ing ndhuwur nuduhake piguna yen bisa mupu rikmane nabi. Piguna kasebut antarane didohake saka barang kang ora becik, supaya kabeh dosane bisa diampuni ing ndonya lan ing akhirat. Rambut kang wis dijupuk supaya bisa dinggo lan disimpen didadekake barang kang migunani. Rambut kasebut uga minangka salah sawijine wahyu kang di tampa nabi supaya bisa nduweni piguna marang umate. Sabenere nabi iku dadi lantaran kang bisa nylametake umat ing ndonya tekeng akhirat, kaya pethikan:

/Ingsun wèhi slamet sami,/ /ing donya praptèng
<ngakirat>/ /luputaken sakèhè/ /iya sakathahing
siksa/ /?kirun? wana ?kirunika?/ /ing sakèhing siksa
kubur/ /miwah ing ngari kiyamat// (kaca 12
asmaradana: 3)

Pethikan ing ndhuwur ngandharake yen bakal diparingi slamet ing ndonya teka akherat didohake saka sakehe siksa ing akhirat uga siksa kubur lan ing dina kiyamat. Sajrone pati iku minangka dadi pungkasane kauripane manungsa ing ndonya, nanging pungkasane kauripan ing ndonya iku sabenere nalika anane dina kiyamat, kabeh bakal diadhili lan nanggung kaluputan kang ana ing ndonya. Sakabehane umate nabi bisa kacipratan wahyune nabi.

b. Wasiyat nabi

Wasiat padatanane pesene pawongan kang wis tilar donya kang arupa surat utawa tulisan lan pesen *lisan* kang disampekake dhewe marang wong kang arep tilar donya (kahanan sekarat utawa isih piweling nalika isih sehat).

Nanging akeh-akehe wasiyat arupa tulisan utawa surat kang ditinggalake. Sajrone naskah *SPNTS* kalebu wasiyat kang arupa lisan utawa pesen lisan. Amarga nabi ninggalake wasiyat nalika nabi isih sekarat. Wasiat kang diucapake nabi arupa (1) tresna asih marang sesama (2) kuwajiban umat marang gustine. Wasiat kang ditinggalake nabi gegayutan ngenani kwajiban umat islam marang gusti Alloh.

1) Tresna Asih Marang Sasama

Nabi Muhammad nduweni sipat peduli marang sasama. Ing naskah *SPNTS* oradijlentrehake kepriye wujud tresna asih nabi nanging krana tindakan kang wis cetha nuduhake katresnane marang umate. Sipat-sipate nabi kang bisa dijlentrehake yaiku : (1) sipat tresna marang kaluwarga (2) sipat tresna marang umate (3) tresna marang sakabate. Sipat-sipat kang dinduweni nabi bakal diandharake ing ngisor iki .

(1) Sipat tresna marang kaluwarga

Sipat kang kapisan yaiku tresna marang kaluwarga. Sipat dhasare nabi uga sipat kang kudu dinduweni saben pawongan. Saben pawongan mesthi nduweni kaluwarga kamangka iku minangka umate nabi kudu nduweni sipat tresna marang kaluwarga. Tresna marang kulawarga bisa awujud apa wae , tuladhane pitutur. Kaya pethikan :

/<Amomongan> anak ira nini//ing kang sabara mengku ing sanak //pitutura sabenerè//poma sapungkur ingsun//lan dèn èling mring wekas mami//aja sira sumbrana//nini putra ingsun//dèn bekti mari pangèran//sun kuwatir pan sira iku pawèstri //<apurba> mara priya// (kaca 22, dhandhanggula: 8)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake nabi muhammad tansah predhuli marang putrine yaiku fatimah. Supaya tansah sabar nggula wentah marang putra-putrane. Supaya ora sumbrono tetep bekti marang pangeran ugi dadi garwa kang tetep ngugemi garwane. wasiyat kasebut salah sawijine kuwajiban kang kudu ditindakake minangka ibu lan garwa. Prentah ngenani eling marang pangeran utawa Alloh kang ana ing naskah kasebut, uga katulis marang hadist nabi, kaya dalil:

“Perumpamaan orang yang mengingat Tuhannya dan orang yang melupakan-Nya adalah seperti perbedaan orang yang hidup dengan orang yang sudah mati” (HR. Bukhari sajrone)

“Umpamane wong kang eling marang Gustine lan wong kang nglalekake yaiku padha karo wong kang urip lan wong kang wis mati” (HR. Bukhari)

Hadist kang katulis kasebut nuduhake pambédane padha karo wong kang eling marang Gusti lan wong kang lali marang Gustine. Gusti yaiku pengripta uga kang ngatur sakabehane kadadean kang ana ing ngalam ndonya. Saben wanci aji banget, wektu kang terus mlaku kanthi rikat, nanging wong kang becik lan elng marang Gustine bakal dicedhakake marang kabegjan, wong kang kang

eling satenane bisa krasa urip iku kaya urup. Bisa tentrem lan ayem, uripe bisa luwih becik.

(2) Tresna Marang Umat

Umat yaiku para pawongan kang nganut sawijining agama utawa pawongan kang percaya lan ndadekake agama minangka pedhoman urip lan sabendinane. Sipat dhasare nabi kang tresna marang umat ora bisa dioncati, amarga katresnane ora kalah gedhe katresnane marang kulawargane. Amarga agama kang dikebaki rasa welas lan asih bakal bisa dikebaki umat kang welas lan asih uga. Parentah kang ngutus nggawe kebajikan uta kabecikan uga ana sajrone Hadist nabi, kaya dalil:

“Bersegeralah melakukan amal kebajikan sebelum terjadinya cobaan (gambarannya) bagaikan malam yang sangat gelap; ada seseorang yang paginya masih beriman, namun disore hari ia sudah kafir, atau disore hari masih beriman, namun pagi harinya ia sudah kafir. Ia rela menjual agamanya hanya dengan ganti kenikmatan dunia.” (HR Muslim, at-Tirmidzi, dan Ahmad).

“age-agea nglakoni amal kabajikan sadurunge diparingi coba (gambarane) kayata wengi kang peteng; ana pawongan kang nduweni iman ing wayah esuk, nanging dadi wong kafir ing wayah wengi, utawa dadi wong nduweni iman ing wayah sore, nanging dadi wong kafir ing wayah esuk. Dheweke lila ngadol agamane supaya nduweni kanikamatane dunya.” (HR Muslim, at-Tirmidzi, dan Ahmad).

Dalil hadist kang kapethik ing ndhuwur nuduhake yen kudu ngleksanani amal kebajikan sadurunge keneng coba. Wong kang nuruti nepsu donya bakal ngrusak jenenge agama. Agama yaiku sarana kapercayan, *sistim* budaya lan kawruhing ndonya kang nduweni sesambungan antarane manungsa klawan tatanan utawa parintah saka kauripan (<https://id.m.wikipedia.org/wiki/Agama> kang diakses tanggal 23 november 2019 14:34). Agama uga bisa ditegesake peraturan saka Gusti kang diwenekake manungsa kang nduweni kauripan kanggo nggayuh kabegjan ing ndonya lan akhirat.

(3) Tresna Marang Sakabate

Sakabat utawa kanca cedhak yaiku pawongan kang nggambarake sawijining sesambungan utawa pawongan kang cedhak marang kita ing susah utawa seneng saliyané kulawarga. Tresna ora amung marang kulawarga utawa kekasih nanging uga bisa marang wong liya kang cedhak marang kita. biasane pawongan kang bisa disebut kanca cedhak yaiku wong kang isih setya , pangerten, prihatin, ugata menehi *simpati* lan *empati* marang kita, kaya pethikan:

/Para sakabat sadayan ingsun/ /<ya> Ankasah ingsun kang gulang/ /ya pukulen raga ningong/

/nanging aja Jeng Rasul/ /ana sira èdan kaseling/
/uripmu tanpa (ngrasa)/ /tan darbè jejantung//bok
iya dèn <apuraa>/ /pan prayoga ngapura marang ing
nabi/ /Rasululah <angandika>//

Saka pethikan ing ndhuwur nabi isih mikirake kaluputane ing ndonya. Nabi eling yen mbiyen nate nyabet Ankasah yaiku sakhabate amarga kaluputane Ankasah dhewe. Nabi yabet Ankasah ora krana tanpa alasan, amarga ukume ing jaman semana isih arupa cambuk. Senadyan ragane wis sekarat nanging nabi isih bisa nampa piwales kang prenatal dilakoni mbiyen. Raga kang wis sekarat sapa kang bakal mentala mulasara. Nabi rumangsa nduweni tanggung jawab kang gedhe marang laku kang wis dilakoni nalika mbiyen.

2) Kuwajiban Umat Marang Gustine

Samubarang kang ana ing ndonya iku cetha ciptaane Gusti. Manungsa amung saderma nglampahi lakon kang wis digarisake dening gusti. Takdir iku uga wis ditemtokake marang gusti, mula saka iku minangka umating Gusti Alloh kita kudu negakake kuwajiban marang gusti. Kuwajiban marang gusti kuwi ora amung percaya marang anane Gusti, nanging kuwajiban kang manungsa marang Gustine maneka warna, yaiku (1) ngleksanakake kabecikan (2) percaya anane malaikat (3) Ngakoni kaluputan (4) anane mati.

(1) Ngleksanakake kabecikan

Kabecikan yaiku sawijining lelaku kang ora ngandhut bab kang ala utawa babagan kang ngandhut unsur negatif. Kabecikan amung nduweni unsur-unsur positif utawa babagan kang becik. Kabecikan bisa menehi babagan kang migunani tumrap manungsa. Kabecikan adoh banget marang babagan kang menehi paedah ala marang wong liya, uga ora bakal menehi karugian, awit saka iku kabecikan penting banget marang sakabahaning manungsa ing ndunya, kang dhasare manungsa ora bakal bisa urip dhewe, nanging manungsa mbutuhake siji lan sijine utawa disebut *simbiosis mutualisme*. Kabecikan wus ditancepake nalika biyen, kabecikan ora amung sajrone tindakan nanging uga sajrone pesen utawa pitutur, kaya pethikan:

/Aja ana iku tinggal wajib//amitutur sapadhaning
Islam//atulunga agamanè// (ya) Ngali anak
ingsun//ingsun titip ing sira kaki//ingsun pasrah ing
sira//sidik sarta lulut//ya mangsa bodhoa sira//ya
luputè ta ya sira ingkang wajib//pitutur mring
(nira)// (kaca 25 dhandanggula: 13)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake wasiyat kang diandharake nabi yen marang sapadhaning umat islam kudu aweh tulu tinulungan, menehi pitulungan marang sesamane lan marang agamane. Wasiyat kasebut ditujokake marang sakabate. Wasiyat kasebut dadi pangeling-eling uga pitutur marang sakabat lan umate supaya kabeh iku dadi kewajiban kang ditandur ana ing ati lan pikiran para penerus umate nganti mbesuk. Kabecikan uga didalilake ing hadist, kaya dalil:

"Dalam islam itu barang siapa yang memberikan teladan suatu kebaikan, maka dia akan memperoleh pahala ditambah pahala seperti pahala yang didapat oleh mereka yang meneladaninya sesudahnya tanpa mengurangi pahala mereka sedikitpun." (HR Muslim)

"sajrone islam iku sapa kang menehi patuladhan kabecikan, dheweke bakal oleh pahala ditambah pahala kaya pahala kang ditampa sapa wae tanpa ngurangi pahala sapa wae sethithik wae." (HR Muslim)

Sajrone islam sapa wae kang nyebarake kabecikan bakal oleh pahala kang linuwih saka Gusti. Ora amung islam wae, nanging agama-agama liya nduweni ancas kang padha yaiku nyebarake kabecikan. Kabecikan iku ora amung tulung tinulung nanging bisa saka urip prihatin, utawa menehi pitutur marang wong liya. kabecikan uga bisa papan kang becik ing sisiheng gusti mbesuk ing akhirat.

Wong kang becik mesthi wae ngundhuh kabecikan. Wong becik mesthi bakal dieling-eling wong liya uga dadi panutan wong liya. Kabecikan kang mbiyen wis ditindakake mesthi bakal oleh piwalesan kang becik uga. Kaya kang wis ditindakake nabi marang umate. Nabi kang wus sekarat isih tetep ditresnani marang sakabate. Kaya pethikan:

/Kang sakhabat sami ngemu tangis/ /(tan) kawedal
leman ira karunè//nging deres mijil waspanè//weneh
sesambatipun//aduh Gusti kawula kèri//kados
pundi kawula//sinten kang pitutur//lan sinten
panutan hamba//amung tuwan kang ngasih ing
badan mami//nulnya lajeng karuna// (kaca 27
dhandhanggula: 17)

Saka pethikan ing ndhuwur nabi ditresnani banget marang sakabate. Merga para sakabat bingung yen ditilar naba, sapa kang dadi panutan kang becik ing ndunya. Para sakabat nangis wedi ditinggal nabi, padha bingung anggone ngganteni larane nabi kang wis sekarat. Pitutur kang becik amung bisa dadi pangeling-eling para sakabat lan uga para umate.

Kabecikan kang kaya mangkono mau dadi panutan umat sadonya, bakal ora ana tresna yen ora ana kabecikan ing dhirining manungsa. Kabecikane nabi ora amung dikormati marang manungsa utawa umat ing sadonya nanging malaikat Ijrail kang diutus nyabut nyawane nabi ngajeni banget marang nabi, kaya pethikan:

/Upamane yan tuwan idine//Inggih mundhut nyawa
dhateng tuwan//(Rasullullah)ngandhika lon//Punapa
kranapun//Mudhut nyawa lumaku idi//Ngijrail
atur rira//Gih dhawuh ing Hyang Ngagung//Pan
manira kinen antuna//Karsa tuwan yen boten tuwan
abali//Tuwin tuwan (sedaya)// (kaca 39
dhandhanggula: 40)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake yen malaikat uga ngormati banget anggone arep nyabut nyawane. Malaikat izrail ora liya malaikat kang nyabut nyawa. Nabi iku umat kang paling disayang Gusti, mangka iku malaikat izrail

nyuwun ijin dhisek anggone arep nyabut nyawane. Dheweke uga ngijini yen nabi iku kepengin isih ing ndonya bakal ora dicabut nyawane. Nanging nabi kepengin ngleksanakake apa kang diutus Gusti. Wis titi wancine nabi iku ngadhep ngarsane Gusti pinuju alam kang langgeng.

(2) Percaya Anane Malaikat

Percaya anane malaikat kalebu rukun iman, dadi minangka umat islam kita wajib percaya anane malaikat. Malaikat yaiku makluk ciptaane Gusti, ora beda kaya manungsa, ananging malaikat diciptakake Gusti saka nur utawa cahya, yen manungsa diciptakake saka lemah. Malaikat minangka makluk kang ghaib beda klawan manungsa kang manggoni alam nyata. Kenengapa manungsa wajib percaya ananing malaikat? Yaiku amarga malaikat ciptaane Gusti kang diutus Gusti ngleksanakake jejibahan-jejibahan kang wis dadi tanggungjawab, kayata malaikat Jibril nduweni jejibahan kanggo nurunke wahyu, malaikat Ridwan kang nduweni jejibahan kanggo njaga lawange surga, malaikat Izrail nduweni jejibahan kanggo nyabut nyawa utawa sukmane manungsa kang wus wayahe tekeng ajale.

Malaikat Izrail nduweni jejibahan nyabut nyawane manungsa kang wus wayahe tekeng pati, ateges Malaikat Izrail ora pilih-pilih anggone nyabut nyawane manungsa, ora mbedakake pangkat, sugih utawa mlarat, ateges dheweke uga nyabut nyawane Nabi Muhammad. Nabi uga manungsa ateges nabi uga bisa mati lan dicabut nyawane marang malaikat Izrail, nanging amarga nabi iku piyantun kang diaasihi umat lan dikormati para malaikat, Kaya pethikan:

/Upamane yan tuwan idine//Inggih mundhut nyawa dhateng tuwan//(Rasullullah) ngandhika lon//Punapa krananipun//Mudhut nyawa lumaku idi//Ngijrail atur rira//Gih dhawuh ing Hyang Ngagung//Pan manira kinen antuna//Karsa tuwan yen boten tuwan abali//Tuwin tuwan (sedaya)// (kaca 40 dhandhanggula: 40)

Saka pethikan ing ndhuwur nggambarake yen malaikat Izrail banget anggone ngormati nabi. Kang mbedakake nyabut nyawane nabi lan manungsa biasa yaiku yen nyabut nyawane manungsa biasa malaikat Izrail ora bakal nyuwun ijin luwih dhisek nanging yen nabi, Izrail nyuwun ijin supaya bisa nyabut nyawane supaya diijine marang nabi. Mangkono nabi banget anggone diajeni marang makluk ciptaane Gusti ora wigih iku umate utawa malaikat kang luwih dhuwur drajate saka manungsa.

Nabi pancen manungsa kang ditresnani marang Gusti, mangka sakak iku kabeh tundhuk tresna marang nabi, uga diangkat dadi Rasul amarga imane kuat lan dadi piyantun kang nduweni akhlak becik. Nanging nabi nduweni sipat kang beda karo liyane, ing tengah-tengah jaman jahiliyah. Saking tundhuk tresna marang nabi, Izrail kang nyabut nyawane menahi pilihan marang nabi, kaya pethikan:

/Dhawuh ira pangeran <mring> kami//Sakarsane iku turutana//Apa sasuka driyane//Ngandika kanjeng rasul//Sanak ingsun ngijrail//Upama sun semaya//Utawa jejaluk//Punapa kang ingsun arah//Yen semaya punapa kangsun anti//Ingsun (nyerah) ing karsa// (kaca 40 dhandhanggula: 41)

Kanthi pethikan ing ndhuwur izrail maringi pilihan marang nabi lan dituruti uga danti anggene maringi kaputusan. Izrail pasrah marang nabi umpama durung gelem dicabut nyawane kaya kang digarisake Gusti bakal danti, nanging yen pasrah marang takdir kang digaris bakal dilakoni. Nabi kang dadi panutane umate tetep ngajeni apa kang dadi takdir lan ginarise urip, apa karsane Gusti kang murbeng dumadi. Sajrone kahanan kang sekarat nabi isih bisa dadi wong wicaksono.

(3) Ngakoni Kaluputan

Saben manungsa methi nduweni kaluputan. Kaluputan yaiku sipat manungsa kang nduweni alesan tartamtu nuduhake salah sawijine sipat kang ora bener. Kalupun kalebu dasar supaya anane sikap tanggungjawab, uga kalebu kahanane jiwa saka pawongan kang nduweni kaluputan lan sesambungane batin antarane pawongan kang nduweni kaluputan lan tindak tanduke. Kaluputan bisa wae kadadean saka anane tindak tanduk kang ora mranani utawa wicara kang ora kepenak ing ati. Kaya pethikan:

/Pun <ankasah> nulnya matur aris//inggi hamba nulnya <amalesa>//ing tuwanmumpung samangké//tuwan kala rumuhun //apan gitik dhateng pun patik//rikala tuwan <peri> /hamba tuwan pukul//kala tuwan peri pahat//siga nuli kawula tuwan cumethi//duka peri sabilulah// (kaca 28, dhandhanggula: 19)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake yen ankasah yaiku umate nabi kang mbiyen nate diukum amarga nduweni kaluputan. Amarga kaluputane ankasah nabi ang sekarat ngutus ankasah supaya males anggone ngukum dhek mbiyen. Ankasah matur mbiyen diukum kanthi cara dipukul. Kaluputan nabi kang kaya mangkono amarga kapentingan ukuman kang kudu ditarima ankasah, ananging nabi kepengin ankasah menahi ukuman kang sarupa kaya ukuman kang diparingne ankasah, kayata: mukul mbales mukul.

Kaya kang wus diandharake yen kaluputan iku adhedhasar anane sipat tanggungjawab. Tanggungjawab iku penting kanggone manungsa, amarga wong gelem tanggung jawab lan ngakoni kaluputane kalebu wong kang becik sipate. Ing jaman kang wis majulan luwih ngrembaka iki jarang banget anggone wong kang kang gelem tanggungjawab klawan tindakane, nanging ing jaman mbiyen wong kang nduweni kaluputan wajib anggone tanggung jawab uga kudu sadar kaluputan kuwi kudu ana tanggungjawab, kaya pethikan:

/Katujunè ingsun meksih urip//ya Ankasah ingsun dadi apa//kasiyan tinemu tembè//tan kuwasa wak ingsun//wewalesè ing dalem pati//pinuju mèksih ?gesi?//ana umur ingsun//loh agè sira

malesa//anggitika Ankasah sira den
<agirisa>//mumpung ing sun ing dunya// (kaca 29
dhandanggula: 21)

Saka pethikan ing ndhuwur nabi ngandika marang ankasah supaya males apa kang dadi kaluputane mbiyen. Mumpung nabi isih gesang lan durung tekeng ajale, supaya kaluputane marang ankasah bisa diwales kanthi cara padha kaya ukumane nabi marang ankasah. Amarga kaluputan ing ndonya yen ora bakal ditanggungijawabke ing ndonya bakal diwenahi piwalis ing akherat, mangka iku nabi kepengin kaluputan kang ana ing ndonya bakal ditanggungijawabke uga ing ndonya supaya ora nduweni piwalesan ing akhirat lan bisa ngadhep Gusti kanthi cara ayem, uga nabi ninggalake piwulangan kang becik marang umate.

(4) Anane mati

Mati bisa ditegesi ilang nyawane, ora urip, ora nduweni rasa pangrasa, lsp. Ana panguripan mesthi wae ana mati, kita wis bis mangerteni yen ing alam ndonya iki, Gusti kang maha agung nyiptakake sakabehane makhluk kang nduweni nyawa. Mati uga disebut kiamat sugra, yaiku pungkasan kauripan minangka makhluk ing donya, kabeh makhluk urip kanthi nyawa ing ndonya iki bakal ngalami jenengi mati. Ora ana makhluk ing ndonya iki bakal abadi. Salah sawijine makhluk kang nduweni nyawa yaiku manungsa. Manungsa minangka makhluk kang nduwe drajat kang luwih dhuwur tinimbang makhluk liyane, amarga manungsa nduweni akal lan pikiran kanggo nindakake urip. Saka akal pikiran manungsa bisa mbedakake endi babagan kang becik lan endi babagan kadurjanan. Senadyan manungsa dhuwur drajate yen wis wayahe bali ing ngarsane Gusti kudu bali, ora ana manungsa kang bisa nyalahi kodrat, mangkana uga rosululloh senadyan ta nabi ya iku manungsa kang drajat luwih dhuwur saka manungsa biasa nanging yen wayahe bali tetep bali, kaya pethikan:

/Lah balik yuswa sun iki//Kadya paran (sulistya) ing kana//Ngjrail alon ature//Wus telas tulisipun//Rasullulah ngandika malih//Punapa kang winiwara/ /Ijrail (lumatur)//Inggi dhawuh ing pangeran//Ki nenantun ing karsa tuwan rumiyin//Sukane kaliputan//. (kaca 40 dhandanggula: 42)

Saka pethikan ing ndhuwur yuswane nabi kaya kang wus diandharake izrail wus entek ing cathetan. Izrail kang diutus Gusti kanggo nyabut nyawane nanging utusane Gusti kasebut diutus manut apa kang mengko diujarne nabi. Kang umume manungsa bakale ora ngerti kapan anggone dheweke mati. Amarga nabi yaiku Rosul kang drajate luwih dhuwur saka manungsa umume luwih ngerti apa kang bakal diadhepi lan kapan patine. Makhluk kang diparingi nyawa mesthi ora bakal nduweni sipat kang abadi. Nabi uga manungsa lan makhluk kang diparingi nyawa uga ora bakal isa urip kanthi sipat abadi. Kaya dalil:

وما جاء لَنَا بِشَرِّ مَنْ ذَكَرْنَا خَلْدًا فَمِنْهُمْ خَالِدُونَ كَلَنَ
ذَا قَتَلْنَا مَوْتًا وَذَكَرْنَا بِكُمْ بِالْشَّرِّ مَا تَنْتَوِيهِ بِنَاتٍ رَفَسَ
جَعُونَ

“kami tidak menjadikan hidup abadi bagi seorang manusia pun sebelum kamu (Muhammad), lalu jikalau kamu mati, apakah mereka akan kekal? Setiap orang yang berjiwa akan mati. Kami akan menjawab kamu dengan keburukan dan menguntungkan sebagai cobaan (yang sebenarnya). Dan hanya untuk kamilah kamu diundang. (QS. Al-Anbiya: 34-35)

“kita ora ndadekake urip abadi kanggo sawijine manungsa sadurunge sira (Muhammad), banjur yen sira mati, apa dheweke kabeh urip abadi? Saben pawongan kang nduweni jiwa bakale mati. Kita bakal njawab nganggo sipat kang ala lan menehi coba (kang sabener-benere. Lan amung kanggo kita sira diundang). (QS. Al-Anbiya: 34-35)

Saka dalil ing ndhuwur diandharake yen ora ana manungsa kang bakale urip kanthi sipat abadi. Senadyan nabi Muhammad umat kang paling diasih Gusti uga tetep baka ngarasakake kang jenenge mati. Manungsa urip ing bumi sakabehane amung titipan saka Gusti. Ana unen-unen “yen urip iku amung mampir ngombe” tegese urip iku mung sedhela. Banyu kang wis diombe dening kita iku bakal diolah ing lelakune ngolah iku mau padha karo lelakune kita mrang urip yen ana banyu ala bakale dadi uyuh utawa *urin* yen becik bakal diolah dadi sumber energine manungsa. Banyu iku ibarate ilmu kang nuntun manungsa marang cahyaning kawruh.

Manungsa amung manut anane takdir kang lumaku nanging manungsa uga bisa ndandani apa kang dirumangsani salah. Urip kang sedhela iku nuntun manungsa marang lelaku urip. Lelaku uripe manungsa nemtokake marang akhirate sawise mati kang bakal ngundhuh tanduran kang wis ditandur nalika isih urip. Yen lelaku uripe nandur kabecikan bakale ana ing surga, nangis yen sawalike nalika uripe nandur lelaku ala bakal ana panggonane yaiku neraka. Nabi Muhammad yaiku salah sawijine piyantun kang ora bisa ngarasakake neraka amarga ing ndonya nduweni lelaku kang becik. Nalika wis teka ajale wis danti marang surga, kaya pethikan:

/Ing suwarga sampun den pahesi//Saisinne winangun sadaya//miwah pra widadarine//Tuwin parekanipu//Sedayane angantiyanti//Ing rawuhipun roh tuwan//Rasul ngandhika arum//Manira adhun miarsa//Ing wartane umat ing sun ing kang kari//Ing kang muji masembah//. (kaca 42 dhandanggula: 45)

Saka pethikan ing ndhuwur ndhuwur nabi ngundhuh wohing pakarti nalika uripe. Nabi kang dadi panutane umat sadonya amung ngleksanani laku jihad ing sadawame uripe, mangka iku nabi bakale mlebu surga kang anane aung piyantun kang mangsa uripe amung lelaku becik. Wong kang laku becik ing ndonya bakale oleh piwalis kang becik ing akhirate. Nabi kang danti-ani dening ciptane Gusti kang ana ing syurga yaiku para

widadari lan saisine. Iku wujud piwalese amrga wis dadi piyantun kang sabar lan dadi panutan kang becik marang umat ing ndonya.

Sakaratul maut ora ndeleng sapa kang dipapag, nanging manungsa uga kudu ngerti yen mbesuk bakale mati. Saben manungsa saben detik lan saben menit sabenere cedhak marang maut, mangka iku saben manungsa kudu tetep eling lan waspada supaya bisa kanthi slamet. Eling-eling yen kita ciptaane Gusti mesthi bakale bali marang asale yaiku Gusti kang murbeng dumadi. Nalika proses iki bakal ana godha marang kita supaya kita ora ikhlas ninggalake donya, kaya pethikan:

/Kalankung kathah rencana kang prapti//Kang sawenahan arupa bapa//Ya <ana> kang rupa biyunge//Ana ing rupa guru//Ana rupa anak kang rabi//*(Anggawaha)* pepanganan//Lan anggawa banyu// *(Ngareh-areh)* ngajak mangan//Sarta nginum wau ingkang rupa rabi//Iku godaning setan//*(kaca 47-48 dhandanggula: 55)*

Saka pethikan ing ndhuwur nuduhake yen sajrone sakaratul maut iku tetep ana godhane. Ora amung wong urip wae sing bakal ngarasakake godhane setan. Godhane setan sajrone sakaratul maut ora kaya godha nalika urip. Godhane yaiku bisa wae memba-memba kaya kang arupa bapak lan ibune, arupa guru, arupa anak kang wis rabi utawa sanak kang sing disayangi, uga wae bisa arupa panganan lan banyu. setan tetep anan nalika sukmane manungsa isih ana ing ragane, dadi nalika mapag ajale manungsa isih tetep bisa digodha, kaya dalil:

قَالَيْمًا غَوِيَّتِيْلًا فَعَدَّتْ غَدَّتْ مُصِرَاطُكَ الْمُسْتَقِيمَ، ثَمَّ لَا تَبِيْلًا لَّهُمْ نَبِيْلًا يَدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ
: سورة الاعراف (نَبِيْرٌ كَاشِمُهُمْ تَكَاذُبًا لَّهُمْ، مُهْلِكًا مِّنْهُمْ وَمِنْ اٰمَنِيَّا نَعُوْا،
16-17)

“Iblis berkata, ‘Karena Engkau telah menghukum saya tersesat, saya benar-benar akan (menghalang-halangi) mereka dari jalan Engkau yang lurus. Kemudian saya akan mendatangi mereka dari muka dan dari belakang mereka. Dan Engkau tidak akan mendapati mereka. Dan engkau tidak akan mendapat kebanyakan mereka bersyukur (taat).” (QS. Al-A’raf: 16-17)

“iblis ngandharake, ‘amarga Sira wis ngukum aku kliru, aku tetep bakal (ngalang-alangi) dheweke saka dalan kang lurus. Banjur aku bakal nekani dheweke saka ngarep lan saka mburi. Lan Sira ora bakal ngelingke dheweke. Lan sira ora bakal bisa nemokake wong ucap syukur (taat).” (QS. Al-A’raf: 16-17)

Pethikan dalil ing ndhuwur ngandharake yen setan, iblis bakal tetep nggodha manungsa kang urip ing ndonya. Nalika manungsa kasebut isih nduweni sukma utawa jiwa ing ragane manungsa. Ora ndeleng wayah bakal tetep nggodha manungsa. Amrga wis dadi kodrate setan nggoyahake nepsu manungsa, supaya manungsa adoh saka pangeran, adoh saka Gustine uga adoh saka rasa syukur kang diparingke. Godha kang kaya

mangkono kuwi godhane setan supaya kita ora nduweni rasa ikhlas.

PANUTUP

Dudutan

Panliten kanthi objek naskah *SPNTS* iki kang paling akeh dirembug yaiku ngandharake ngenani wasiyat ketimbang laku religi. Naskah *SPNTS* minangka naskah pribadi kang manggon ana ing tlatah Solo, Jawa Tengah. Teori kang digunkake iki nggunakake kanggo ngonceli naskah nggunake teori filologi modern. Saliyane kuwi, uga nggunakake tingingan hermeneutik lan struktur tingingan struktur puisi. Metodhe kang digunkake yaiku metode deskriptif analitik kang ana ing tingingan filologi. Panliten iki ora munga ngandharake ngenani wasiyat lan laku religi, nanging uga deskripsi naskah, suntingan teks, aparat kritik lan komentar.

Deskripsi naskah *SPNTS* iki ditindakake kanthi cara ngandharake wujud fisik lan isining naskah. Deskripsi naskah antarane: irah-irahan, panulis lan wektu panulisan naskah, bahan naskah, ukuran naskah lan acacahe kaca, cacah larik saben kaca, jinis tulisan, kahanane tulisan, kahanan umum naskah, basane naskah, lan basa kang mrabawani naskah. Sakabehane kang ana gegayutane klawan naskah ditindingi kanthi cetha lan jangkep. Saliyane dheskripsi naskah, uga ana dheskripsi isining naskah. Dheskripsi isining naskah ditulis kanthi ringkes supaya pamaca gampang anggon mangerteni isine naskah *SPNTS* kang dadi objek panliten iki.

Laku religi lan wasiyat ing naskah *SPNTS* diperang supaya luwih bisa dijlentrehake lan luwih cetha. Laku religi diperang dadi loro yaiku (1) pinaringan wahyu lan (2) paedah wahyu. Ing babagan wasiyat diperang dadi loro yaiku (1) tresna asih marang sesama (2) kuwajiban umat marang gustine. Sajrone perangan kang diandharake isih ana perangan-perangan kanggon supaya luwih cetha pambahasane. Tresna asih marang sama iku diperang dadi telu yaiku : (1) sipat tresna marang kaluwarga (2) sipat tresna marang umate (3) tresna marang sakabate. Babagan ngenani kuwajiban umat marang gustine yaiku diperang dadi papat yaiku (1) ngleksanakake kabecikan (2) percaya anane malaikat (3) Ngakoni kaluputan (4) anane mati.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur, naskah *SPNTS* ngandharake laku religi lan wasiyat nabi kang dadi pengeling-eling tumrap manungsa uga tumrap oamaca bisa sianu marang kang ditindakake nabi. Kabeh cariyos ing naskah iki ngemu piwulangan tumrap manungsa uga bisa dicakake marang pamaca uga bisa ndadekake pamaca bisa nggunakake naskah iki minangka bahan ajar budi pakerti tumrap lingkungan.

Pamrayoga

Adhedhasar panliten naskah *SPNTS* kang wis diandharake ing bab sadurunge, panliten babagan laku religi lan wasiyat nabi ing sajrone naskah kasebut isih

nduweni kakurangan. Senadyan kaya mangkono, panliten iki kaajab bisaa atur sumbangsih tumrap panliten liya ngenani naskah, mligine tumrap panliten filologi.

Tumrap para pamaca diajab bisa paring pamrayoga lan panggagas-panggagas anyar kang sipate nyengkuyung kanggo panliten iki. Marang para panulis ing sabanjure diajab bisa nintingi lan nerusake panliten iki, supaya rowa lan jangkep. Kajaba kuwi, panliten iki diajab bisa nuwuhake greget marang para panliti mligine mahasiswa lan generasi bangsa supaya eling lan ngleluri tinggalane para leluhur, mligine kang awujud naskah lawas. Panliten iki diajab bisa paring piguna tumrap ilmu pengetahuan lan bebrayan agung.

